

אפילוג

ההפלגה עברה ללא אירועים מיוחדים. ה - *Ville d'Oran* הובילה חיילים של צבא הוד מלכותו לאלכסנדריה, וניראה היה שהעולים לפלסטינה מפליגים בה בסך הכול כטרמפיסטים עד נמל חיפה. חיילים אלה והנוסעים בעלי סרטיפיקטים ששילמו בצורה זו או אחרת עבור ההפלגה, התמקמו בתאי הנוסעים בעוד אנחנו הניספחים אליהם מצאנו מקום על הסיפון. לא ראיתי בכך כל בעייה; הימים היו ימי קייץ חמים, השמיים בהירים יומם ולילה ומה שחשוב יותר, הייתי עם החבר'ה. בין החיילים היו גם יהודים אחדים - איך אפשר בלי - ואלה, בידיש מהולה באנגלית, המטירו עלינו שאלות רבות ושמעו בהתרגשות בלתי מוסתרת את מה שעבר עלינו בתקופת המלחמה.

היו משפחות בסאטמר שבילו את חופשת הקייץ במאמיה, שעל חוף הים השחור. הוריי העדיפו את הרי הקרפאטים ולכן עבורי, שמימי לא ראיתי ים, נמלים ואניות, ההפלגה הייתה חוויה נפלאה. היינו כבר בימיו האחרונים של חודש אוגוסט, הלילות היו חמימים, הים שקט ושמי הים התיכון עמוסי כוכבים, שמיים שכמותם לא ניראו מעולם באזורינו. והימים על האנייה היו ימים של שלוה וחוסר דאגות.

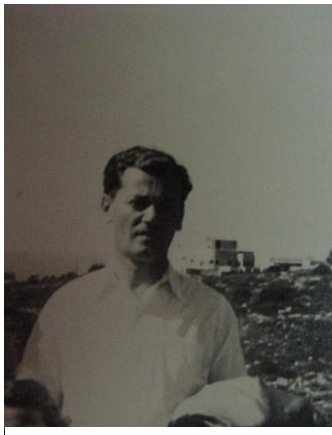
עם עלות השחר של יום ה - 2/9/1945 - תאריך מעניין כשלעצמו - עמדתי רכון על מעקה הסיפון כשלתע משהו פרץ בצהלת שמחה ומתוך ערפילי הבוקר ניראו מבצבצים אט-אט קוויה ההרריים של העיר חיפה. הגעתי סוף סוף לארץ שחלמתי עליה כל כך הרבה, ארץ שבה לא אספוג יותר עלבונות בגלל השתייכותי למיעוט שנוא. ולמרות זאת - מה לעשות - לא הייתי מלא רגשי התפעמות מיוחדים כנדרש במקרים כאלה. זמן רב עבר עד שהאנייה נקשרה לרציף הומה אדם, לבוש שחור ברובו, שנעו לכאן ולכאן ממתנינם במתח עד שמישהו חזר והכריז בקול גדול: דער רבעע איז דו, הרבי הגיע ואז פרצו כל החסידים בשירה וריקודים. לעומת המראה הזה, קבלת הפנים שאני זכיתי לה הייתה מפתיעה ומאכזבת מעט; למטה ליד כבש האנייה עמדו, מלבד פקידי הסוכנות, אנשי צבא שהפרידו מיד בין בעלי סרטיפיקטים לבין אלה שהצליחו להתגנב אליהם לאורך הדרך - פעולה שהזכירה נשכחות. אלה שלא היו בין המאושרים, הועלו ללא שהות לאוטובוסים הממתנים מבלי שמישהו יטרח ויודיע לאן פנינו מועדות. רק כאשר ננעלו מאחורינו שערי כניסה מוכרים לשמצה, רק אז הסתבר שהנה, שוב נמצאים במחנה. תחושת אי הנוחות ההתחלתית חלפה די מהר משהתברר, שמלבד מפקדת המחנה, הכל היה על טוהרת יהודים, הכל כולל השומרים לובשי מדים וכובעי-פרווה מוזרים על ראשיהם. היו גם מספר ערבים בין שומרינו אבל על קיומם נודע לנו מאוחר יותר. הימים היו ימי חמסינים בלתי מוכרים לי, של חילופי עונות וברחשים טורדנים שלטו באוויר המעיק והציקו לא מעט, זאת בנוסף לגרדת קשה - חררה בפי הותיקים - שגרמה לי סבל רב למשך ימים אחדים ואפילו חום גבוה. מכות אלה, והעובדה שאפילו בארץ ישראל לא הייתי עדיין אדם חופשי, לא גרעו מקצב התסיסה של חיים חדשים ומתחושה עמומה שיד נעלמה דואגת כאן לכולנו. חבל שהיד לא ידעה לספק ספרי קריאה ולארגן משחקי ספורט כלשהם, כי חיי המחנה היו משעממים למדי. הייתי צעיר בין קבוצה של צעירים וצעירות ומה שנשאר בתנאים אלה הוא למצוא חברים ובעיקר חברות להתידד איתם. כך נרקמו יחסי ידידות - מצדי לפחות - ביני לבין שתי האחיות זוסמן, יחסים שעתידים היו להימשך שנים רבות והביאו, תוך כדי כך, לשרשרת של הכרויות אשר עזרו לי לא מעט בתהליך, הכאוב לעיתים, של התאקלמות בארץ החדשה.

הייתה זו כרגיל יד המיקרה שזימנה לי גורם שעתיד היה לשנות באחת את תוכניותיי. הסתובבתי יום אחד באפס מעש, עברתי בין הצריפים והגעתי עד לגדר כשהבחנתי באחד הנוטרים אשר שמר מעברו השני, ממריץ את צעדיו, מתקרב אלי לפתע וקורא בשמי. בדקתי מי מסתתר שם מתחת לכובע הפרווה וגיליתי את פרצופו המוכר של בן הספר מרחוב ורדומב, הרחוב המוביל לבית הכנסת שלנו בסאטמר. שינדלר

היה שמו של האיש והוא נולד בהוידונג, נדד בגיל צעיר עם בני משפחתו לסאטמר ועבד שם לפרנסתו באותה מיספרה, שכל משפחת פולצ'ק הייתה נוהגת להסתפר בה. מעיירת מולדתו הכיר את מנדי *Mendi*, הרי הוא יצחק בן דודי ואת אחיו שבח וידע לספר כי שניהם מתגוררים בסביבות חיפה. לרגע לא קלטתי במי מדובר ורק בהמשך השיחה נזכרתי שבני דוד אלה התארחו בביתנו בסאטמר כשהיו בדרכם לארץ. והיו בפיו בשורות נוספות, משמחות לא פחות: חברי הטוב פרידמן בלא, שהוא גם בן דוד מדרגה שניה, חי זה כשנה בנתניה ובאותו פרק זמן גרה בתל אביב חברתי לשעבר *Jonas Kati* יחד עם אביה ואחיה הקטן. הם הצליחו בעזרת שלמונים לגנוב את הגבול הרומני ולהציל את חייהם.

ראשון המבקרים היה מנדי. הוא הגיע מנשר עם פנים קורנות משמחת אמת - הייתי ראשון השורדים שפגש מבני משפחת פולצ'ק ולא ידע עדיין את קורות כולם - והעביר דרך הגדר שקית גדושה דברי מאפה שכמותם לא טעמתי זמן רב. בביקורו הבא, כאשר שיתפתי אותו בתכניותיי לגבי הלימודים בטכניון, עמד על כך שמיד לאחר שאשתחרר מעתלית עלינו להיפגש בחיפה ושם ידאגו לי, הוא ושבח, לעבודה ומקום לינה.

אני רוצה להרחיב קצת בעניין יצחק. בתחילת הלימודים בטכניון, עבדתי למחייתי כשומר לילה בנמל חיפה וכדי להיכנס לשם, ציידו אתי בתעודה שחודשה כל חודש על ידי השלטונות. עם התעודה שפג

יצחק

תוקפה הייתי מכניס את מישו ברגר - השוטר הערבי שבשער לא ידע לקרוא אנגלית - על מנת שנוכל ללמוד יחד. השיטה פעלה יפה, עד שיום בהיר אחד ברגר מצא עצמו מול אינטליגנט אחד אשר גילה את התרמית, הודיע על כך לממונים עליו ואחרי כבוד גדול לקחו את שנינו לחקירה במטה ה- *C.I.D.* אחרי יממה של חקירה שוחררנו, אבל נאסרה עלי הכניסה לנמל וכתוצאה מכך איבדתי בית - הרי ישנתי שם - ומקור פרנסה. באחת קרסו כל תכניותיי היפות, נקלעתי למבוי סתום ועתידי נראה מעורפל מתמיד. לאחר ששמע את עצתה המתבקשת של טובה אישתו (מה יש, שילך לחפש עבודה כמו שעושים כולם!), קרא לי יצחק ואמר: תשמע יוסי, כל מה שאתה צריך לעשות הוא לדאוג ללימודים שלך, ותדע שכל עוד יש לנו מה לאכול יהיה גם לך! מונולוג בלתי נשכח, ואני חייב

להודות ולומר שלולא תמיכתו הבלתי מסוייגת והעידוד הרב שהעניק לי, בפרק הזמן הקריטי והקשה ביותר, ספק אם הייתי מסוגל להמשיך בלימודים ולהגיע לאן שהגעתי בחיים. כרגיל הדברים הסתדרו מהר יותר משחשבתי ומצאתי עבודה בחלוקת עיתונים - עבודה קשה יותר ומכניסה הרבה פחות - והמשכתי בה עד תחילת הקרבות בחיפה. עם הזמן, השתנו היחסים בין יצחק לבני ומקשר של קרבת דם הפכו לידידות אמת, אשר הלכה והתחזקה לאחר שחזרתי משהות ממושכת בחו"ל. בתום שירותו בצבא הקבע ניסה מזלו בעסקים, ומשנקלע לצרות הגיע תורי לגמול לו, ושמחתי שמחת אמת על ההזדמנות שניתנה לי. מותו המוקדם היה אבידה קשה בשבילי.

המפגש עם קאטי היה נעים. לא, לא שכחתי חסד נעוריה וגם היא זכרה את הימים ההם, אבל נדמה היה שכל הדברים שהתרחשו שם בסאטמר אך לפני שנה, שייכים לתקופה רחוקה, לאנשים שונים משהיו פעם. שוחחנו שעה ארוכה ליד הגדר על החוויות שהיינו שותפים להן ועל החיים בארץ ישראל. אבא שלה, בעבר סוחר עצים, ניהל זה כבר בהצלחה, אם כי בתיסכול רב, קיוסק במפעל יהלומים של יהודי יוצא סאטמר, והמשפחה שנותרה ללא אימא התגוררה ברחוב מלצ'ט בתל אביב - בקיצור הספיקו כבר להסתדר. במלחמת השחרור נעשה ניסיון לחדש את הקשר בינינו אבל איכשהו הקצוות לא נתחברו, למרות פיתוי מה בהצעתה של קאטי, לפיה היא תהיה המפרנסת בזמן שאני אמור הייתי לעסוק אך ורק בלימודים.

ואז הגיע בלא מנתניה והפך את היוצרות. עברנו בקיצור על כל מה שעבר עלינו מאותו יום נמהר שבו נפרדנו בתחנת הרכבת של עיר מולדתנו. ציניקן כתמיד, סיפר על שנתו הלא כל כך מוצלחת כפועל יהלומים בנתניה ועל תהיותיו באשר לעתידו. כשלעצמי הייתי כבר באותו זמן מעבר לשלב התלבטויות;

לאחר ששליחי העלייה פסקו שבארץ זקוקים לידיים עובדות ולא לאינטלקטואלים, ראיתי את עתידי כחלוץ בקיבוץ נגבה, שבו שובצתי על ידי תנועת השומר הצעיר. כשהבין שבדעתי להיות עובד אדמה אמר לי נחרצות: אם בדעתך ללמוד אי פעם, תשכח מהקיבוץ ומהר כי הם לעולם לא יתנו לך אפשרות לכך, נקודה. דבריו אלה של בלא העסיקו אותי זמן רב, ואחרי מעט לבטים גמלה בלבי ההחלטה לנטוש את רעיון החלוציות ולבחור בעתיד מעורפל יותר. לא נתתי את הדעת על הקשיים שהחלטה זו עתידה להעמיד בפניי; לא חשבתי על אמצעי מחיה, מקום מגורים, שכר לימוד וקשיי שפה, כפי שלא חזיתי בקשיים הפחות מעשיים, שייגרמו החלפת הקודים התרבותיים שספגתי וחונכתי על ברכיהם, בקודים שונים כל כך ובתוך זמן כה קצר.

ככלל, נדמה היה שמפגשים אלה, עם קרובים וחברים במיוחד, החזירו מעט מזהותי שנגזלה, ונסכו בי תחושה מחממת שהנה, אני שוב פולאטשעק אָרנו, אני הוא ולא מספר סידורי, פליט בין מיליונים. אחרי מספר שבועות משעממים בעתלית, הופיעו לפתע דמויות חדשות ונראו מסתובבות בין צריפי המחנה. הם היו צעירים חסונים ודוברי עברית כולם. השמועה אמרה שאלה מורים לעברית ונשלחו כדי להקל על קליטתנו בארץ ישראל. בתחילה שמחתי שלא אבזז את הזמן באפס מעש, אבל ככל שנקפו הימים ולא הבחנתי בתכונה כלשהי לקראת פתיחת הקורסים, נוכחותם של בחורים בריאים אלה גרמה להתפשטות תחושה מוזרה שמשוה הולך לקרות.

תחושות אלה התאמתו תוך זמן קצר כאשר הייתי בין אלה שנקראו יום אחד לפגישה חשאית, ושם נתנו לנו להבין שתפקידם של מורים אלה שונה במקצת מכפי שחשבנו; לפי ידיעות מהימנות, בדעת השלטונות הבריטיים להגלות את כל היושבים כאן למחנה הסגר אי שם באפריקה, ולכן הוחלט להקדים ולהוציא אותנו מכאן בכוח. מייד התמניתי לתפקיד החשוב של אחראי על צריף מגוריי והיה עלי לארגן את חבריי במקום לקראת מתן האות. הדרך תהיה ארוכה ומפרכת, אמרו, ויש למנוע מכל אחד לסחוב עמו חבילות כלשהן - דרישה אכזרית לגבי אנשים כמו אלה שבאו משוויץ עם מעט החפצים שהצליחו לרכוש שם. בו בזמן הוכנו רשימות מפורטות לגבי היעד שכל אחד מאיתנו רוצה להגיע אליו. בשלב זה התברר שאנשי תנועת ההתיישבות לא נוטים לוותר עלי בקלות. עשו הכל כדי לשכנע אותי לוותר על רעיון העיר ובמקום נגבה הציעו להצטרף לקיבוץ דליה ביחד עם מורי ללטינית, ד"ר לנדאו. כשהבינו שלא יצליחו להסיט אותי מהדרך שבחרתי, לא בחלו ברמזים גסים, כי במקרה זה לא יוציאוני משעבוד לגאולה.

כשהגיע היום קיבלתי הוראה להבטיח שאם רדת החשיכה כולם יישבו על המיטות, לבושים ודרוכים לקראת הבאות. רמז ראשון למה שעתיד להתרחש הגיע בחצות הלילה, בצורת צווחות מכיוון מפקדת המחנה ולאחריהן שקט מתוח. שניות ספורות לאחר מכן יצאה דמות מתוך החשיכה והורתה לי להוביל את האנשים בדממה מוחלטת ולצעוד אחריה בשורה עורפית. הגענו לגדר המחנה ושם ליד הפתח שנפער בה, עמדו שני בחורים חמושים וכובע גרב על ראשם שבירכו אותנו לשלום ועזרו לכל אחד לעבור את הגדר מבלי להסתבך בתיל הדוקרני.

לאחר שנים, כשהתחילו לכתוב ספרים והקימו מוזיאונים, אמרו שיצחק רבין פיקד על הפעולה. אולי הוא היה זה שאחז בידי ועזר לי לעבור, אני אינני בטוח בכך.

במרחק לא רב מהמחנה הנטוש, חצינו כביש בהתגנבות יחידים והתחלנו לטפס במעלה ההר שממול, כשחברים מתחלפים בנשיאת זקנים על כתפיהם ועוזרים לאלה שהתקשו בהליכה. פאתטי אם לא מצחק היה מראה הבחורות משוויץ, שלבשו את כל מלאי גרבי הניילון שברשותם - מצרך רב ערך באותם ימים - ולאחר הליכה של מאות מטרים בשדה קוצים, גרביים אלה נהפכו לחוטים לוליניים המתעופפים ברוח הלילית. צעדתי כמו כולם, נושף ונושם, צעידה מפרכת ונזהר שלא להפר את דממת הלילה, כי אלה היו ההוראות.

אחרי מסע מפרך הגענו רצוצים לקיבוץ בית אורן, שם אמורים היינו כנראה להישאר למנוחת לילה. הספקנו ללגום משהו מן התה המהביל וכאשר התחילו בהגשת עוגות, ניתנה הוראה פתאומית ונאלצנו לעזוב את המקום בבהילות ונשארו רק אלה שלא עמדו יותר בתלאות הדרך.

התנחמתי בכך שבמשאית אוכל לנוח ואפילו לנמנם קצת, אלא שגם שימחה זו הייתה קצרת זמן. נסענו לא יותר משניים, שלושה קילומטרים והשיירה נעצרה ללא הסבר. לפתע הורה מישוה לפנות את המשאית במהירות, להתפרס במורד שלצד הכביש ולשכב מבלי להשמיע קול. על הכביש מולנו הספקתי להבחין בפנסיה הדלוקים של מכונית לפני שהצמדתי את הראש לאדמה כאשר נשמעו מספר יריות. לא היה לי מושג מה קורה, אבל לא היה ספק בדבר שהיריות לא היה בהן סימן לקבלת פנים לבבית. הצלחנו להסתלק מן המקום בעזרת החשיכה ותושייתם הבלתי נדלית של מלווינו. הם הסבירו מאוחר יותר שהיריות ששמענו, נורו ממכונית משטרה שהוזעקה למקום בעקבות הידיעות על הפריצה מעתלית, ועכשיו עלינו לזרז את צעדינו כדי להגיע ליעדנו לפני עלות השחר. עשינו ככל שיכולנו לעמוד במשימה אלא שהדבר היה ככל הנראה מעבר לכוחותינו. עם אור ראשון של בוקר עדיין צעדנו בין הגבעות, ויכולתי כבר להבחין שמלוויינו הם צעירים נושאי נשק, כאשר אחד מהם הולך תמיד לפנינו וצופה על הנעשה מסביב. הגענו לכביש מתפתל במעלה ההר וההליכה נעשתה קלה יותר. מסביב היה שקט, לא ראינו נפש חיה ולא נראה באופק יישוב כלשהו. הבחור שבתצפית סימן לפתע משהו לחבריו ואלה פקדו עלינו לעצור מיד. עמדתי במתח רב ותהיתי מי היה זה שגילה אותנו הפעם, כאשר במרחק ניכר לפנינו הבחנתי ברועה צעיר מתאמץ להעביר את עדרו אל עברו השני של הכביש. ירדנו מהר מהכביש, הנמכנו קומה, והסתתרנו בין השיחים עד שהרועה נעלם מעינינו. הבחורים ציינו כבדרך אגב שמה שהתרחש הוא דבר לא כל כך טוב, כי אין לדעת אם הערבי הבחין במשהו או לא ואם כן, לך תדע למי יספיק להעביר מידע חשוב כזה.

המשכנו בדרך האינסופית הזאת והלכנו והמשכנו ללכת עד שמישהו הבחין לפתע בדבר מה חשוב והצביע אל עבר צדו השמאלי של הכביש. כולנו התקבצנו בצד ההוא ובאמת, שם למטה בעמק נתגלה לעינינו המשתאות מראהו המרהיב של יישוב ולפי הבחורים שליוו אותנו, זהו קיבוץ יגור, היעד שאלינו חתרנו כל אותו לילה. פתחנו בירידה זהירה במורד התלול שלפנינו ואפילו ממרחק זה, אפשר היה להבחין שבחצר עומדים כלי רכב צבאיים ומסביבם מצטופפים המוני אנשים, כולם חיכו לנו כנראה. אחדים טיפסו ועלו לקראתנו במעלה ההר, פניהם קורנות משימחה ומשתדלים לעזור למי שהתקשה בירידה. כשהגענו לקיבוץ, ראשית דבר פיזרו אותנו במהירות בין המון הממתינים - אומרים שכל פועלי חיפה הובאו לשם - כך שתוך זמן קצר אי אפשר היה להבחין מיהו מי, והאנגלים היו חסרי אונים ונאלצו לחזור כלעומת שבאו.

כעבור זמן, כשהרוחות נרגעו מעט והמוני האנשים התפזרו, מצאתי עצמי בדירת המגורים של אחד החברים, נהנה מהכנסת אורחים לבבית ומהשקט הפתאומי שנפל עלי אחרי כל המהומה. התכבדתי בפרות הדר טריים ועשיתי מאמצים להתגבר על הקושי שבאומנות השתייה מהג'ערה - אותו כלי חרס שלא הכרתי בסאטמר - וזכיתי לכמה שעות מנוחה.

לקראת הצהריים של אחד מימי אמצע אוקטובר, קיבצו אותנו לפי היעד שכל אחד אמור היה להגיע אליו ובהתאם לכך עלינו לאוטובוסים שחיכו לנו בחצר. הייתי יחד עם מכרים אחדים מעתלית ואותו זוג שאיתם עשיתי את כל הדרך לאורך חופי איטליה. במושבנים שליד החלון, ליד כל אחד מאיתנו, התיישב אחד מאותם בחורים בריאים מעוררי קנאה, מקל אדיר בידו ונראה מוכן לחרף את נפשו כדי להבטיח את שלומנו. לאחר נסיעה של כשעה הגעתי למחוז חפצי וירדתי בחיפה. למחרת היום, עם תעודת זהות פלסטינה-א"י ביד, נגמרה האודיסיאה שלי ובאחת - כך חשבתי - נהייתי ככל אדם מן הישוב.